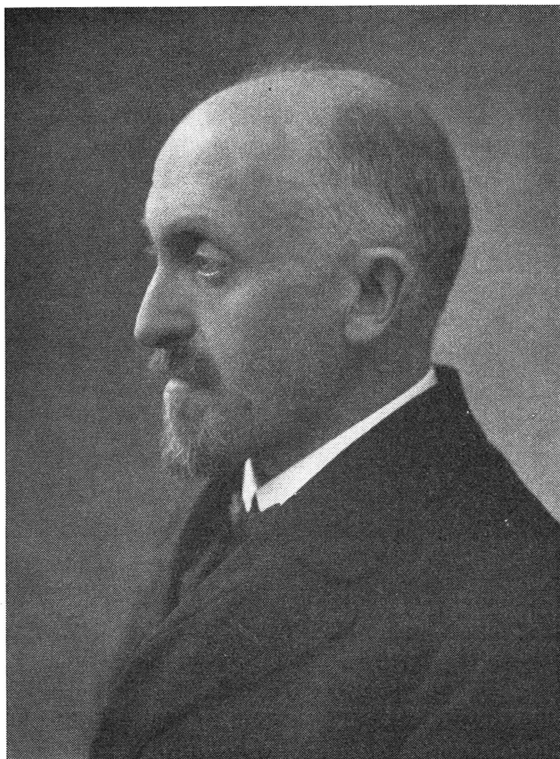

IN MEMORIAM

OSCAR ALMGREN

I och med Oscar Almgrens bortgång, den 13 maj 1945, förlorade svensk fornforskning den siste av de förtjänta män, som i generationen efter Hans Hildebrand och Oscar Montelius övat ett väsentligt inflytande på den moderna utformningen av denna vetenskap.

Född i Stockholm den 9 november 1869 inskrevs Almgren vid Uppsala universitet redan år 1886, där han till en början

ägnade sig åt studiet av de klassiska och nordiska språken. Tack vare några uppdrag i Statens historiska museum riktades hans intressen emellertid efter hand in på det fält, där han fann sin livsuppgift. Licentiatexamen avlade han år 1893; han disputerade för graden i maj 1897. Avhandlingen bär titeln »Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte». Den lämnar en detaljerad analys av de rikt varierande spänneformer, som voro i bruk bland germanska stammar under de fyra första århundradena e. Kr. och tar även hänsyn till provinsialromerskt och sydryskt material. Spännena äro särskilt värdefulla dels för kronologien, dels för studiet av hur den dåtida germanvärlden var uppdelad och hur pass livliga förbindelserna voro mellan skilda stammar och länder. För att grundligt utreda detta hade Almgren 1895—96 verkställt en planmässig inventering av hithörande fyndmaterial i praktiskt taget alla norra och mellersta Europas arkeologiska museer. Först härvid visade det sig, att dessa spännen i allmänhet voro germanska arbeten, ej, såsom man förut trott, romerska importföremål. Boken är oumbärlig än i dag som kunskapskälla och har övat ett mycket stort inflytande som förebild för senare forskningar. Den utgör förvisso ett av de fullödigaste proven på vad man under slutet av förra seklet syftade till, när man talade om typologisk metod.

Kort tid efter disputationen utnämndes Almgren till docent i ämnet nordisk och jämförande fornkunskap, som därmed för första gången erhöll en mer stadigvarande lärarkraft vid Uppsala universitet. Under det följande decenniet uppehöll Almgren också oavslåtligen undervisning, ehuru samtidigt bunden av en mycket krävande tjänst vid det nyssnämnda stockholmsmuseet. Den forne filologen knöt nu intima förbindelser med naturvetenskapsmän som A. G. Högbom och Rutger Sernander. Ett välkommet samarbete etablerades i fältforskningen, t. ex. vid Läby runstensbro, på Åloppeboplatserna och i den mäktiga Hågahögen, vars utgrävning åren 1902 och 1903 icke endast med hänsyn till gjorda fynd, utan också i gräv-

ningstekniskt avseende blev en stor framgång, väl dokumenterad genom Almgrens vackra publikation »Kung Björns hög» (1905).

Utan tvivel var den ambulerande tillvaro, Almgren i tio år nödgades föra mellan Stockholm och Uppsala, ur flera synpunkter fördelaktig. Men den var säkert alltför ansträngande. Det var därför naturligt, att han år 1907 avstod uppsaladocenturen åt en ny, lovande kraft, lundensaren Knut Stjerna. Härefter kunde Almgren under ett par år helt ägna sig åt Stockholmstjänsten.

Varken det inre arbetet inom Statens historiska museum och Vitterhetsakademiens övriga arbetsfält eller den praktiska fornminnesvården landet runt hade på den tiden tillnärmelsevis samma omfattning som nu. Men organisationen var bristfälligare. Principen var att bereda tjänstemännen största möjliga frihet till vetenskaplig forskning och produktion. I fråga om de många tröttande, tyngande, men nödvändiga vardagsbestyren följde man nog helst den enkla regeln att hänskjuta dem till de få, som man visste skulle utföra dem med betryggande samvetsgrannhet. Till den kategorin i museistaben hörde Almgren. Om hans stränga nit vittna också många med hans karakteristiska piktur fyllda sidor i inventarieliggare och protokoll. Han organiserade en grundlig uppordning av det magasinerade fyndmaterialet från förhistorisk tid. Och han såg till att den genomfördes.

Almgren hann också göra allvar av vad dessförinnan länge stått som en orealiserbar önskedröm: att få i gång en planmässig inventering och publicering av Gotlands rika fynd från järnåldern. De första arken till den första volymen i den serien, »Die ältere Eisenzeit Gotlands» kunde han framlägga i rentryck vid den baltiska arkeologkongressen i Stockholm år 1912.

Innan dess hade emellertid en ny viktig ändring vidtagits i Almgrens arbetsförhållanden. Efter Stjernas hastiga död återtog han fr. o. m. januari 1910 undervisningen i Uppsala, nu för att helt ägna sig åt forskningen. Det var utan tvivel

lika mycket hänsyn till hans personliga förtjänst som till ämnets betydelse, vilka tillhoppa föranledde statsmakterna att år 1913 besluta om inrättandet av en ordinarie professur i hans ämne vid universitetet.

Det är givet, att han under denna tid ånyo kom i tillfälle att göra många värdefulla insatser för Upplands utforskning. Det var sålunda på hans tillskyndan som Eskil Olsson utförde de första, märkliga undersökningarna på Gödåkersgravfältet.

Tyvärr blev det icke Almgren förunnat att länge helt fylla de med lärostolen förbundna uppgifterna. Tilltagande ögonsjukdom tvang honom att snart överlåta en del av, sedermera hela, undervisningsskyldigheten på yngre krafter. År 1920 avstod han även från examinationen; fem år senare, vid ej fullt 56 års ålder, erhöll han avsked från professuren. Detta betyder emellertid ingalunda, att han därmed avslutade sin vetenskapliga verksamhet.

Han bar sitt öde med förebildligt tålamod och behärskning, som vann stöd i en djup religiositet. Med iver fortsatte han utformandet av tidigare igångsatta arbeten och kunde göra det tack vare sitt sällsynt goda minne.

Från 20- och 30-talen härröra alltså flera värdefulla skrifter av hans hand. Det stora verket »Die ältere Eisenzeit Gotlands» avslutades år 1923 helt i överensstämmelse med den långt tidigare uppgjorda planen (utformandet av andra hälften krävde dock medverkan av yngre kraft). »Hällristningar och kultbruk» utkom år 1927 i en 337 sidor stark volym, sju år senare omtryckt i tysk översättning med något vidgat innehåll. — Han avslutade dess förord med ett innerligt tack till sin maka, »vars trofasta och förstående, stundliga samarbete möjliggjort genomförandet av denna undersökning och medfört många för densamma betydelsefulla iakttagelser», och han tillade dessa gripande ord: »Även den stora förmånen har jag att tacksamt erkänna, att jag under de senaste åren, frikallad från ämbetsplikter, åter fått helt vara liber studiosus.»

Genom den hjärtegodhet, som städse bestämde hans gär-

ning, blev Oscar Almgren allmänt avhållen. Jag tänker härvid ej bara på närmaste kretsen av museimän och vetenskapsidkare, som drogo fördel av hans rika kunskaper, och på de talrika eleverna, för vilka han var en uppoffrande, alltid hjälpvillig vän. Han nådde också kontakt med vida större kretsar, främst i Upplands fornminnesförening — varom erinrats i den i föregående årgång av UPPLAND lämnade översikten av föreningens 75-åriga verksamhet — och även i Disastiftelsen och liknande sammanslutningar. Tilltagande kroppsligt lidande tvang honom väl att omsider avstå härifrån, men andligen behöll han sin fulla vitalitet ännu på sin 75-årsdag, då han sista gången mötte ett större antal av sina vänner, fjättrad i sjukstolen visserligen, men talande som fordom ur den rika fond av goda minnen, som han samlat.

Framtiden kommer svårligen i tillfälle att helt uppskatta omfånget och betydelsen av det trägna arbete, han i det tysta utfört som museiman, eldad av offervillig pliktkänsla. Men helt visst skall man länge hålla namnet Oscar Almgren aktat på grund av den äkta halten i de vetenskapliga verk, som präglats av hans ande. Alla de, som haft förmånen lära känna honom personligen, foga här till i ödmjuk tacksamhet minnet av en sällsynt rätträdig, hjärtegod och, inte minst i bärandet av prövningar, föredömlig personlighet.

Sune Lindqvist.

Oscar Almgren var född i Stockholm 9 nov. 1869. Föräldrarna voro grosshandlaren O. M. Almgren och Louise Elisabeth Carolina Schmidt. Studentexamen vid högre allm. läroverket å Södermalm 1886. Fil. kand. vid Uppsala universitet 89, fil. d:r 97 och docent i jämförande fornkunskap s. å. Antikvarie vid Vitterhetsakademien 1910, professor i nordisk och jämförande fornkunskap vid Uppsala universitet fr. o. m. 1914. Avsked härifrån på grund av sjukdom 1925. Kallad till hedersdoktor vid universitetet i Königsberg 1924, hedersledamot av Finska fornminnesföreningen 1920, av Svenska fornminnesföreningen 1930, hedersledamot av Stockholms nation i Uppsala 1912 och av Upplands nation 1915.

Prof. Almgren var många år ledande kraft inom Upplands fornminnesförening; medlem av styrelsen 1901—1941, sekreterare och

redaktör för tidskriften 1910—1918, skattmästare 1910—1917. Deltog verksamt till bildandet av Disastiftelsen 1927, Stiftelsen Geijersgården 1934 och Kommittén för tillvaratagande av fornynd i Uppsala s. å. Hedersledamot av Upplands fornminnesförening vid sin avgång som styrelseledamot 1941.

Medalj slagen till Oscar Almgrens 75-årsdag 9 nov. 1944.
Modellör: GÖSTA CARELL.

Förteckning över Oscar Almgrens tryckta skrifter med ämnesval från Uppland

- Från uppländska gravfält. 1. Ekeby i Lena socken, Norunda härad. 2. Gödåkersfynden. 3. Holmbro i Skogstibble socken, Hagunda härad. Uppl:s fornmin.-fören:s tidskr., Bd 4, 1898—1902; Bd 7, 1913—17; Bd 8, 1918—21.
- I statens historiska museum. 8. Gravfynden från Gamla Uppsala och Vendel. 9. Björköfynden. Ljus, 1900, Nr 20, 39.
- En egendomlig båtgrav vid Ulltuna. Vitt.-akad:s månadsblad, Årg. 30/31, 1901—02.
- »Kung Björns hög» och andra fornlämningar vid Håga, på föranstaltande av H. K. H. Prins Gustaf Adolf undersökta 1902—03. Sthlm 1905. Arkeologiska monografier utg. av Vitt.-akad., I.
- Uppländska stenåldersboplatser. Fornvännen, Årg. I, 1906. Ett kortare meddelande med samma titel i Ymer, Årg. 25, 1905.

- Om ett romerskt bronskärl funnet i Uppland samt fasta fornlämningar därstädes. Ur Olof Rudbecks *Atlantica*. Fornvännen, Årg. 3, 1908.
- Alunda sockens fornminnen. I. Allmän översikt. Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., Bd 6, 1910—12.
- Älgbilden från Alunda, jämte några ord om stenåldersfolken i Uppland. Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., Bd 6, 1910—12.
- En yxformad amulett från vikingatiden. Ibidem.
- Fornforskningar och fornfynd i Uppland 1910—13. Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., Bd 6, 1910—12; Bd 7, 1913—17.
- Ett karelskt stenvapen med älghuvud funnet i Uppland. I. Arkeologisk utredning. Fornvännen, Årg. 6, 1911.
- En uppländsk bronsåldershyddas undersökt. Fornvännen, Årg. 7, 1912.
- K legendie o Sigtunskich vratach v Novgorodskom Sofijskom soborie. Till sägnen om Sigtunaportarna i Sofiakyrkan i Novgorod. Övers. av M. F. Laskovski. Sbornik Novgorodskago občestva ljubitelnej drevnosti, 6, 1912.
- Upplands fornminnen. Upps. 1912. Sommarkurserna i Uppsala 1912. Grundlinjer till föreläsningar.
- Hvar låg Läbyvad på Gustaf Vasas tid? Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., Bd 7, 1913—17.
- Läbyvad än en gång. Ibidem.
- Wilhelm Schürer von Waldheim †. Ibidem.
- Fornforskningar i Uppland 1914. Ibidem.
- Nya uppländska stenåldersfynd. Ibidem.
- Ett uppländskt gravfält med romerska kärl, undersökt av Eskil Olsson, beskrivet. Fornvännen, Årg. 11, 1916.
- Olof Palme †. Uppl. fornm.-fören:s tidskr., Bd 8, 1918—21.
- Sägnen om Sigtunaporten i Novgorod. Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., Bd 9, 1922—24: [H.] 37 och 39.
- Alunda i forntiden. Föredrag... Alunda-bygden, utg. av Alunda hembygdsfören., Upps. 1926.
- Disasagan och dess innebörd. Ergo, Tidn. för Upps. stud., Årg. 3, 1926.
- Axel Erdmann och Eugène Lewenhaupt. In memoriam. Uppl. fornm.-fören:s tidskr. 41, 1927.
- Disasagans innebörd. En Rudbeckshypotes i nutida belysning. Rudbeckstudier, Festskr..., Upps. 1930, även utg. ss. Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., 44: Bil.
- Två uppländska hembygdsälskare. (E. E. Eriksson i Fullerö och Aug. Erikson i Källberga.) Uppl:s fornm.-fören:s tidskr., 43: 2, 1933.
- Den äldsta bebyggelsen. Hembygdsboken Uppland, utg. av Upplands nation gm O. Lundberg, Upps. 1935.
- Svearikets uppkomst. Ibidem.
- När vår kronprins lät utgräva Hågahögen. Hågkomster och livsintryck, [saml.] 17: Den eviga ungdomens stad..., Upps. 1936.
- Resan till Valhall. Uppländsk bygd. En samling studier tillägnade Wera von Essen på hennes femtioårsdag den 3 febr. 1940. Stockholm 1940.

K. A. KARLINDER

Det kan ifrågasättas om vårt landskap haft en mera ädel hembygdsvän än läroverksadjunkten Karl Alexis Karlinder. I många avseenden står han som ett föredöme bland dem som vid sidan av sitt egentliga livskall av ideella skäl offra sina krafter i kulturupplysningens och hembygdsvårdens tjänst. Det var en svår förlust för vår förening då vår vördade hedersledamot, i den höga åldern av 81 år, avled 11 jan. 1945.

Alexis Karlinder tillhörde en släkt som hade djupa rötter i de västuppländska bygderna. Mödernegården var Drävle i Altuna och till denna gård, som ägdes och ömt vårdades av syskonen Karlinder, återvände Alexis från sin lärartjänst varje sommar så snart skolans port stängts. Nu kunde han under lugna sommark dagar ägna sig åt sitt stora intresse, utforskningen av sin hemsockens fornhistoria. Han inventerade de rika gravfältsbestånden, tillvaratog alla fynd som framkommit vid jordbruksarbeten m. m. och blev snart fornvårdsmyndighetens fasta punkt i dessa trakter av Uppland. Sina lyckligaste dagar upplevde han då han tillsammans med fackmän inom arkeologien från Uppsala och Stockholm med spade och grävkniv fick avlocka bygravfälten några av dess hemligheter. Lika tillfredsställd var han då han i sitt gästfria och rymliga hem i Drävle som värd vid sin syster Therés' sida fick ombesörja den även för fornkunskapare behövliga materiella förplägnaden.

Resultaten av sin mångåriga forskarmöda i hemsocknens fornhistoria framlade Karlinder i sitt betydelsefulla arbete »Altuna socken under förhistorisk tid», utgivet i Upplands fornminnesförenings tidskrift 1924. Det behöver väl ej sägas att detta arbete är grundläggande för vår kännedom om den västuppländska bygd, det berör. Sitt andra större bidrag till dessa traktors fornhistoria lämnade Karlinder i uppsatsen »Bronsåldersminnen i Fjädrundaland», tryckt i Fornvännen 1941. Stor betydelse har Karlinders forskning haft därigenom att den inspirerat andra forskare att upptaga närliggande

K. A. Karlinder.

historiska problem till behandling. Det är ingen överdrift att påstå att det var Karlinders fynd 1918 av den s. k. Altunastenen, en av Upplands både till innehåll och dekorativ form märkligaste runstenar, som föranledde Otto von Friesen att uppta Altuna sockens runstenar i en särskild undersökning.

Bland Karlinders vackraste egenskaper var att han så högt satte i ära det kamratskap, som grundlägges under skollåren. Det torde ha varit få förunnat att på samma intensiva sätt som Karlinder odla den gamla skolvänskapen. Genom det västorienterade Upplands-Altuna kom Karlinder att — sedan han fått sina första utbildningsår i Enköping — gå i Västerås' gymnasium, där studentexamen absolverades 1885. Gymnasiståren i Västerås blev för Karlinder av den största betydelse.

Här knötos vänskapsband, som varade hela livet, och det är bekant att Alexis Karlinder räknade som en av sina allra bästa vänner Erik Axel Karlfeldt. När sedermera tanken uppstod hos några västeråsskolkamrater att bilda en sammanslutning, vars syftemål skulle bli att slå vakt kring skolminnena, var Karlinder strax redobogen att bli en av de sammanhållande krafterna. Det var 1902 som denna förening, Sällskapet Arosbröderna, tillkom. En hel fond av minnen har i detta sällskaps publikation »Arosiana» räddats undan glömskan, ej minst tack vare Karlinders medverkan. I publikationerna 1913, 1923, 1932 och 1938 har han lämnat roliga och intressanta inblickar i skol- och djäkelivet i Västerås i gammal tid. Även i Föreningen Gamla Falukamrater tog Karlinder livlig del, då han åren kring sekelskiftet tjänstgjort som lärare i Falu skola.

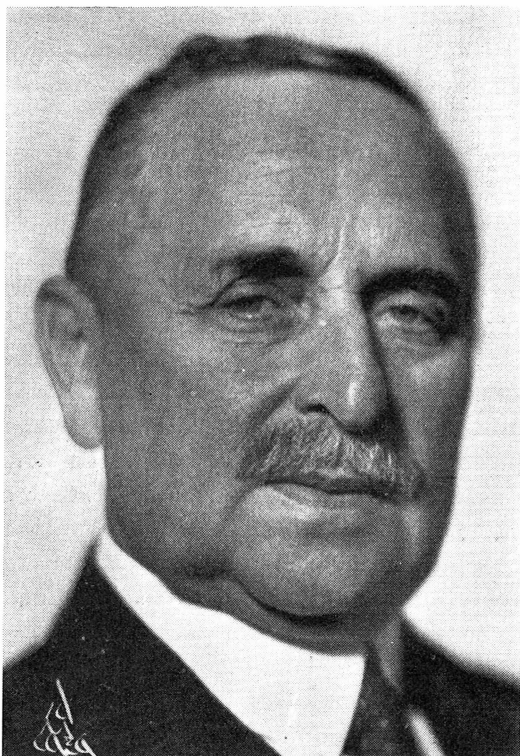
Jag har uppehållit mig förhållandevis utförligt vid Karlinders Arosbrödraskap, ty det är mot bakgrunden härav som hans stiftande av Sällskapet Enköpingskamraterna bör ses. Från Arosbröderna visste Karlinder vad en sammanslutning av gamla skolkamrater kan betyda och han tyckte nog att det skulle vara på sin plats att också hans egentliga hemskolstad, Enköping, skulle få sin skolkamratsförening. På ett säreget sätt kom författaren till dessa rader att så att säga bli det objekt, inför vilket den tändande gnistan kom. När jag en dag 1930 som ung arkeolog och ledare för utgrävningsarbetena av klosterruinen i Enköping fick besök av Alexis Karlinder, kom vi att tala om de besvärligheter, ej minst av ekonomisk natur, som mötte särskilt för iordningställande av klosterkyrkans högkor. Detsamma var nämligen dolt djupt under en uthuslänga tillhörig en granntomt, vilken följaktligen först måste inlösas innan koret kunde friläggas. Det var då tanken föddes hos Karlinder att gamla Enköpingsskolkamrater borde vara med om att bidra till klosterkyrkans iordningställande. Tillfället var kommet att bilda Sällskapet Enköpingskamraterna. Med sedvanlig energi och målmedvetenhet drev Karlinder sin plan till verkställighet — och ett av de första målen blev att inköpa den eftersträfvansvärda tomten. Kam-

raterna bildade en särskild stiftelse och det stod ej länge på förrän Munksundsgården var inköpt, uthuslängan riven, klosterkyrkan frilagd, murverket konserverat, högaltaret iordningställt och munkkoret öppnat som friluftsgudstjänstkyrka — allt bekostat av gamla Enköpingsskolkamrater. Det är sådana händelser som gör att vi arbetare i kulturhistoriens vingård få förnyad kraft att gripa oss an med till synes hopplösa uppgifter.

Som kulturhistoriker kom Karlinder att så småningom få allt vidare arbetsfält och hans stora intresse på äldre dagar blev att åt framtiden rädda något av sina fäders byggnads- och arbetskultur. Han insamlade under många år med stor uppgifring en rik samling föremål till belysande av den gamla allmogekulturen i Fjärdhundrabygden. Men det gällde icke endast ihopbringande av de döda tingen, det gällde också att få dem utställda på ett sådant sätt att de kunde levandegöra det gamla bygdelivet. Samtidigt närde Karlinder den vackra tanken att av någon representativ och karakteristisk byggnad av ålder i socknen kunna skapa ett hem för socknens intresserade ungdom, de som i framtiden skola uppbära vår kultur, att samlas till studiecirkel och samkväm. Alla dessa frågor löste Karlinder i egenskap av ordförande och drivande kraft i hemsocknens hembygdsförening genom att inlösa den gamla kyrkvärdgården i Fröslunda by, en präktig 1700-talsmanbyggnad i två våningar, och i restaurerat skick uppföra densamma på den av kommunen upplåtna trädgårdstomten vid skolan. Det torde kanske ha varit Karlinders största upplevelse att i sin ålders sena höst ha fått vara med om att hans vackra hembygdsgårdstanke blev förverkligad.

Epitetet heders- tillkom Alexis Karlinder i rikaste mån. Han blev hedersledamot av Sällskapet Arosbröderna, av Föreningen Gamla Falukamrater och av Sällskapet Enköpingskamraterna. Han blev också hedersledamot av Upplands fornminnesförening. Sällan har en dylik ära fallit över ett värdigare föremål. Han var en svensk hedersman.

Nils Sundquist.

Nils Edén.

NILS EDÉN

Den 17 juni 1945 avled Upplands fornminnesförenings hedersledamot f. landshövdingen i Stockholms län Nils Edén.

Nils Edén var född i Piteå 1871. Han blev fil. d:r och docent i historia vid Uppsala universitet 1899. År 1902 blev han lektor i historia vid Uppsala högre allm. läroverk. Åren 1903—1909 var han e. o. och 1909—1920 ordinarie professor i historia i Uppsala. Hösten 1908 valdes han som Uppsala-vänsterns kandidat till ledamot av andra kammaren, som han tillhörde 1909—1923. 1912 blev han ordförande i liberala samlingspartiets andrakamargrupp när Karl Staaff utsågs

till statsminister. Efter Staaffs död hösten 1915 framträdde han snart som partiets främste man, särskilt i 1917 års valrörelse. Han var statsminister 1917—1920. Sistnämnda år utnämndes han till landshövding i Stockholms län, ett ämbete som han beklädde till 1938.

Landshövding Edén var en utomordentligt varm vän av kulturhistoria och kulturminnesvård. Sina rika intressen härutinnan fick han tillfälle att ge uttryck åt särskilt inom Svenska fornminnesföreningen, vars ordförandepost han beklädde i många år. Sitt speciella intresse för det fornminnesrika Uppland, av vilket ju en stor del föll inom hans förvaltningsdomän, visade han framförallt genom sitt flitiga deltagande i föreningens årliga utflykter till olika delar av landskapet. Föreningen bevarar sin vördade hedersledamot i ljusaste minne.

N. S.